

De geschiedenis van Het Hof, een poging tot reconstructie, deel 1

John Ridders, 2020; aangevuld mei 2021, november 2021, september 2022

Ter inleiding

Als er één plek van groot historisch belang is in Maasbommel, dan is het wel het perceel langs de huidige Raadhuisdijk waar alleen nog een slotgracht herinnert aan een ver feodaal verleden. Droevig is het daarom te moeten vaststellen dat, ondanks ooit fraaie bestuurlijke voornemens m.b.t. het conserveren van deze lokatie, die nooit in daden zijn omgezet.¹ Het gevolg is dat dit gebiedje nog steeds een tamelijk verrommeld aanzien in ons dorp heeft. En dan te bedenken dat de cultuurhistorie van 'Hanzestad' Maasbommel volgens het gemeentebestuur moet bijdragen aan het aantrekken van meer recreanten.....!

Maar laten we eerst de historie van deze plek proberen te reconstrueren, want veel ervan is nog steeds verstopt in een warrig verleden.

Tot 1734

De oudste vermelding van 'Bûmele' dateert naar het schijnt van 1144 en op dinsdag 15 augustus van het jaar 1312 bevestigt graaf Reinald I van Gelre het stadsrecht van Maasbommel.

De inwoners zijn vanaf dat moment vrije stedelingen. In datzelfde jaar krijgt Maasbommel ook het recht op een jaarmarkt en een weekmarkt. Na de dood van hertog Reinald II sluit Maasbommel op 1 december 1343 een bondsverdrag met de overige steden van Gelderland waarin sprake is van '*burghermeystere, scepene ende rade der stede van Maasbommel*'.² In 1418 en 1436 wordt wederom door Maasbommel een verbond gesloten met de andere steden in het kwartier van Nijmegen en de Ridderschap.³

Ongeveer ten tijde van dit laatste verbond wordt in 1403 en 1425 **Rutger van Bommel** beleend met de "*Die Hofstad tot Bommel' met 8 morgen lants daer sij inne legen is, met der heerlicheyt ende heuren tobehoren, manne, dienstmanne ende koermoetsche luyde, die daerto behoren; item den uterweert tot*

de meest historische plek van Maasbommel, anno februari 2020

¹ Op donderdag 5 september 2000 meldt de Gelderlander nieuwe intenties van de gemeente onder de kop 'Maasbommel wordt weer Hanzestad' o.a. "...Ook de omgeving van Het Hof wordt nauwkeurig onder de loep genomen. Het is de bedoeling dat er onderzoek wordt gepleegd naar de grotendeels verdwenen cirkelvormige slotgracht. Die zou daarna geheel of gedeeltelijk in ere moeten worden hersteld en van schoon water voorzien. Ook wordt bekeken of andere cultuurhistorische elementen van het verdwenen slot in ere kunnen worden hersteld...".

² Dr. C.M. Cox, Repertorium van de stadsrechten in Nederland, 2012, 2e herziene druk.

³ A.J. van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 1846, deel VII.

Bommel, artlandt, rijswiert, huys, hofstadt ende alinck, so hij gelegen is tusschen der alde enden nijer Masen..." .⁴ Hij zal waarschijnlijk de eerste bewoner van het versterkte huis met slotgracht zijn geweest. We volgen Van der Aa (zie voetnoot 3) in zijn verdere informatie.

In 1431 krijgt de zoon van Rutger, **Hendrik van Bommel** de heerlijkheid Maasbommel en in 1440 Rutgers kleindochter **Lysbeth van Bommel**, vrouw van Johan van der Dussen. Zij droeg in 1448 de heerlijkheid en 'veerstad' weer over aan 'een' **Olivier van Berckhuysen**. In 1455 komt de 'ridderhofstad' in handen van **Jacob van Rymsdyck** (1430-1503), ambtman van Maas en Waal. Diens zoon, **Hendrik van Rymsdijk** wordt beleend met de Heerlijkheid in 1464 en later wordt dat bevestigd door een nieuwe eed van Hendrik in 1473, 1481 en 1503 ⁵ .

Dan onstaat er een familieruzie. **Gelis van Riemsdyck**, de oudste broer van Hendrik en Heer van Isendoorn, verklaart in 1515 dat zijn broer Hendrik de leen Maasbommel ten onrechte bezat en neemt het over. Hij ziet kans zijn jongere broer af te zetten en draagt de Heerlijkheid op aan **Joost van Delft** en zijn zuster **Berta**, de weduwe van Harmen van de Poll ('Heer van Leeuwen'). Vervolgens wordt in 1524 **Johan van Riemsdyk**, Jacobs oudste zoon beleend en in 1538 weer een zekere **Jacob van Rymsdyck**. Vanaf die tijd vindt men niets meer over Maasbommel in de Geldersche Leenregisters.

Maasbommel is namelijk een leen van het Land van Cuijck geworden. Dat was gebeurd nadat keizer Karel V Gelderland had bemachtigd (1543) en de aartshertogin-regentes (Maria van Hongarije, 1505-1558) in 1545 besliste dat alle goederen die aan Cuijk 'leenroerig' waren - waar ook gelegen - te Cuijk 'verleid' [J.R.: 'verleid' betekent 'met een leen begiftigd'] zouden worden ⁶ .

Hoogstwaarschijnlijk⁷ ging de Heerlijkheid Maasbommel na de dood van Jacob van Rymsdijk op 22 mei 1559 door toedoen van Anna

van Balveren over op haar echtgenoot Elbert van Boetbergen ⁸ en nadien, in 1574 op hun zoon **Johan van Boetbergen** ⁹ . Nadien, zo treffen we in het leenboek van Cuyck aan ¹⁰, krijgt op 14 april 1602 **Elbert van Boetbergen**, de kleinzoon van de genoemde Elbert en Anna, de Heerlijkheid Maasbommel beleend, een leen die op 8 augustus 1608 nog eens voor hem wordt verlengd.

Waarschijnlijk ruïne van het Hof bij Maasbommel
Abraham Rademaker, dat. 1718-1730,
Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

⁴ Register op de Leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen, 1924.

⁵ Zie ook: De Navorscher, Jacobus Anspach, 1885, blz. 55.

⁶ L.H.C. Schutjes, , Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch deel 6, 1870-1881.

⁷ Heraldieke Bibliotheek; tijdschrift voor wapen-, geslacht-, zegel-, en penningkunde, 1879, bron: BHIC.

⁸ Anna van Balveren was in 1534 getrouwd met Elbert van Boetbergen, Heer van Slot Haag, overleden op 25 augustus 1561; bron: Tremele.nl.

⁹ Zie 3508 Wapenalbum van familiewapens Bommelerwaard 1300-1850, Regionaal Archief Rivierenland.

¹⁰ 304 Leen- en Laatgerechten, 1463-1805, Leenhof van Cuijk, periode 1463-1802, BHIC.

Maar met deze vrijgezelle Heer van Maasbommel, Elbert van Boetbergen, zou het slecht aflopen ¹¹.

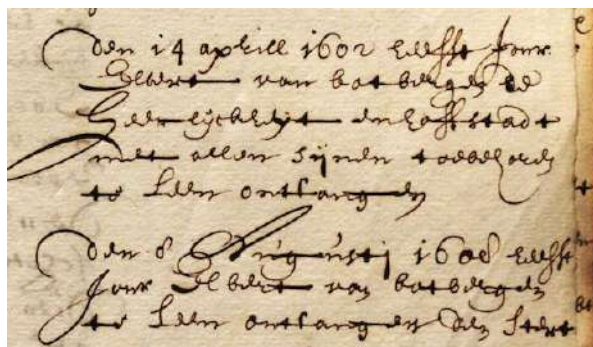
Kort voor de aanvang van het Twaalfjarig Bestand in de Tachtigjarige Oorlog (1609-1621) smeedde de koningsgezinde Adriaan Eyndhouts, schout van het Overkwartier van het Land van Cuyck, samen met Jacob Mom, ambtman van het Land tusschen Maas en Waal en Gerard Preys, kommandant van 's Heerenloo

en Elbert van Boetbergen, heer van Maasbommel - die al een doodslag had gepleegd - een aanslag om Tiel bij verraad aan Baron van Grobbendonck, de koningsgezinde bevelhebber van 's Hertogenbosch over te leveren. Het plan werd echter tijdig ontdekt en de heren werden in opdracht van

Prins Maurits door de Staatsen na afloop van het bestand alsnog gevangen genomen en naar 's-Gravenhage afgevoerd. Op 17 april 1621 werden Elbert van Boetbergen en zijn mede aanslagplegers na enkele weken gevangenschap onthoofd.

Elbert van Boetbergen, Heer van Maasbommel, onthoofd wegens verraad op 17 april 1621; Crispijn van de Passe (1574-1637), Rijksmuseum Amsterdam

In 1602 en 1608 wordt Elbert van Boetbergen beleend met de Vrijheid en Hofstad Maasbommel Leenhof van Cuijk 1463-1802, BHIC

Op begin 1622 ontvangt een andere kleinzoon van Elbert en Anna, jonkheer **Johan van Boetbergen** de leen Maasbommel en evenzo vier jaar later op 28 december 1640. Op 20 december 1644 wordt de leen hem wederom toegekend, maar ditmaal als voogd van zijn dochter Anna van Boetbergen¹². Op 15 november 1648 ⁽¹³⁾ kwam **Anna van Boetbergen** zelf in het bezit van de Heerlijkheid Maasbommel. Ze trouwt met Hubertus Engelbertus van Raveschot, Heer van Waspick waardoor de Heerlijkheid Maasbommel bijna een eeuw lang in handen van de familie Van Raveschot zal blijven.

Maar Maasbommel had bar slechte tijden gekend. Al Tijdens de Gelderse Oorlogen (1502-1543) toen het Hertogdom Gelre tevergeefs streed voor behoud van zijn onafhankelijkheid, had Maasbommel het al moeten ontgelden. "*Filips verbood zijnen onderdanen alle handelsverkeer met de Gelderschen en bragt te 's Hertogenbosch een leger van 3000 man bijeen. In September 1504 staken deze benden de Maas over, waar zij het slot van Hemert veroverden, Appeltern en Maasbommel in brand staken en het huis te Oijen bemagtigden*" ¹⁴. Tijdens de niet lang daarna begonnen Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) is het Land van Maas en Waal een fel omstreden gebied dat beurtelings door de Spanjaarden en de staatse troepen wordt geplunderd. Huub van Heiningen schrijft: *De slecht-betaalde Spaanse soldaten, die bijna geheel leefden van plundering en brandstichting, hadden maar al te vaak vrij spel op het onbeschermd platteland. De jonkers - zowel de katholieke als de protestante - kochten zich (tot in 1641 toe) 'sauvegarden' [J.R. 'bescherming'] van de vijand waarvoor de plundersaars terugtrokken.* ¹⁵

¹¹ Zie onder meer: Huub van Heiningen, Tussen Maas en Waal, Hfst. 10 Einde van het bestand, blz. 122 e.v.; A.J. Van der Aa, Biographisch woordenboek der Nederlanden, 1852-1878; Bossche Encyclopedie.nl.; Mr. E.D. Rink, Beschrijving der stad Tiel, blz. 72 t/m 74, 1836.

¹² Anna van Boetbergen was de dochter van Jan van Boetbergen en Agnes Steck tot Horenjolt.

¹³ Op 15 mei 1648 kwam met de Vrede van Munster een einde aan de Tachtigjarige Oorlog.

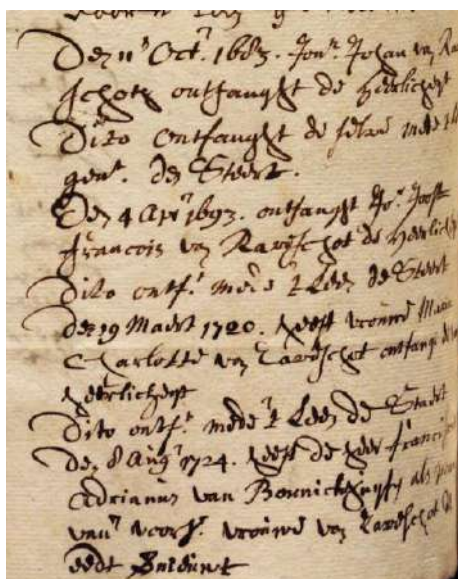
¹⁴ P.H. Witkamp, Geschiedenis der Zeventien Nederlanden, 1882

¹⁵ H. van Heiningen, De Historie van het Land van Maas en Waal, 1965, blz. 45 en 46.

Het jaar 1672 - Anna van Boetbergen is nog steeds Vrouwe van Maasbommel - staat in onze Nederlandse geschiedenis te boek als het rampjaar waarin het volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos was. In dat jaar wordt namelijk de rijke Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden aangevallen door zowel Engeland, Frankrijk als de bisdommen Münster en Keulen. Op 12 juni 1672 trekt Lodewijk XIV (de 'zonnekoning') bij Lobith de Rijn over. Uiteindelijk voorkomt de (Oude) Hollandse Waterlinie dat de grote steden in het westen van Holland worden ingenomen en trekken in 1676 de Franse troepen zich terug ¹⁶. Maar tijdens die terugtocht plunderen ze (o.a.) op 1 mei van dat jaar in Maasbommel eerst het oude kasteeltje het Hof en steken de restanten daarna in brand met als gevolg dat ook de daar opgeslagen middeleeuwse archieven in vlammen opgaan.

De schade bedraagt volgens een door Anna van Boetberg opgemaakt schaderapport:¹⁷

1 ^o Geplunderd haar huis (Kronenburg) t.w. alle meubelen benevens veel geld	F 7,500,-
2 ^o Het Hooge Huis genaamd het Hof van Maasbommel in de grond verbrand	F 20,000,-
3 ^o Verbrande schuren, twee bergen, rijtuigen enz.	F 10,000,-
4 ^o 150 vette schapen	F 1,260,-
5 ^o Verloren 4 schoone paarden	F 600,-
6 ^o Twee koeien	F 110,-
7 ^o Verbrand de koom- of windmolen	F 3000,-
	F 42,470,-
	F 81,670 (sic)
Verder nog 90 posten van F 10,00,-	
	Totaal F124,140,-

1683 Johan-, 1693 Joost François- 1720 Maria Charlotte van Raveschot met in 1724 F.A. van Bonninckhuysen beleend met Maasbommel Leenhof van Cuijk 1463-1802, BHIC

11 Oktober 1683 ontvangt **Johan van Raveschot**, zoon van Hubertus Engelbertus van Raveschot en Anna van Boetbergen de heerlijkheid Maasbommel en tien jaar later op 4 april 1693 krijgt de jongste zoon van Hubertus en Anna, **Joost François van Raveschot**, de Hofstad Maasbommel met het 'gemaal' en 'veerstad'. Op 19 maart 1720 is het de dochter van Johan en kleindochter van Hubertus en Anna, die nieuwe Vrouwe van Maasbommel (en Groot Waspick) wordt: **Maria Charlotte van Raveschot**. Ze trouwt op 7 november 1710 met Gerard Huybert van der Clusen, heer van o.a. Waalre. Na diens dood in december 1719, doet ze afstand van zijn nalatenschap ¹⁸ en hertrouwt in 1724 met Frans Adriaan van Bonninckhuysen.

Op 8 juli 1734 koopt **Otto, Rijksgraaf van Bylandt** de Heerlijkheid Maasbommel van Maria Charlotte van Raveschot en haar man Frans Adriaan van Bonninckhuysen. Maria Charlotte zou op 18-11-1753 in Walbeck ¹⁹ overlijden.

wordt vervolgd

¹⁶ Mr. J.W. Staats Evers, Gelderland's Voormalige steden, blz. 16: " De plaats had van 1672-1674 zeer veel van de Franschen te lijdén, die haar maanden lang zware oorlogs-contributiën lieten opbrengen. Zoo moest zij hun b.v. in Augustus, September en October 1673 F 245,- per maand betalen en bovendien nog veel hooi, haver, dekens en zestien paar schoenen aan de magazijnen te Nijmegen leveren.

¹⁷ Mr. J.W. Staats Evers, Gelderland's Voormalige Steden, 1891, blz. 25.

¹⁸ Regionaal Historisch Centrum Eindhoven, NTI-10223-152 Index Schepenbank Waalre en Valkenswaard, Afstand door Maria Charlotte van Ravenschot van de nalatenschap van Huijbert Geeraert van der Clusen, 6-2-1720.

¹⁹ Walbeck ligt ter hoogte van Arcen in Duitsland.

BIJLAGE: Taxatie van de Heerlijkheid Maasbommel t.b.v. Huijbert Gerard van der Clusen op 27 april 1719 (dus kort voor zijn overlijden) door de rigter en schepenen van Maasbommel.

Totale waarde van veer, veerhuis, huis (Kronenburg) met hof en boomgaard ('vergert'), rijswaarden, visrecht en landerijen: Fl 10.275,-. (bron: Gelders Archief 0181 ORA Maasbommel)

Gereg. v. Regelwijgen

Wij de Paellman Rigter der Staat & Vrijheit
 Maasbommel Anciael Schepenen van de Graet
 Lomelid van den Velden & Oert van Staat Schlare
 op den eet bij aenwank onzer bedieninge gedaen
 dat wij ter requisitie van den Hoogvogl heer
 Huijbert Gerat van der Clusen heer van Wael done
 als bijgen van den Hoogvogl heer van Waelpik
 hebben getaxteert & geestimeert gelijck wij
 zijn daende de naer volgende gaederen onder de Staat
 Vrijheit gelegen

Gerestelijck het veer over de maas met het huys op.	2100:11:11
12 Mt. den vergert neffend huys haffen boomgaard op.	2400:11:11
6 Mt. den dajvaerd neest op	475:11:11
3 Mt. delck camp op bichel	
4 ht. Sandt legens demolterwerff neffend een rijsweerdje op.	425:11:11
3 Mt. rijtmeert gem: de Staat op.	2950:11:11
3 Mt. den Seencamp op.	1050:11:11
7 ht. Bichelcamp op.	900:11:11
7 ht. halverweij op.	180:11:11
2 ht. het Santje.	50:11:11
1/2 part in de rijsenijckse dient op.	175:11:11
1/5 part in de visserij op.	60:11:11
De dient op de weert zijn gedeelte op.	30:11:11
5 Mt. de Binneij op.	90:11:11
alle daarstaende parcellen geestimeert	10275:11:11

en geoxteert te samen op tiendijscant luehandert
 en vijff en lachentig guld dit gedaen op den 27de April
 1719